

EEN NIEUWE TOEKOMST VOOR RADIOSTUDIES

VERSLAG VAN EEN BEZOEK AAN THE RADIO CONFERENCE,
A TRANSNATIONAL FORUM, UNIVERSITY OF WISCONSIN,
MADISON (USA), 28-31 JULI 2003

Wie luistert er nu nog naar radio? Dat leek de onderliggende vraag in het publieke debat dat het afgelopen jaar in de Nederlandse pers woedde, naar aanleiding van de bezuinigingsplannen voor de publieke radiozenders.¹ Ter discussie stond een zeer wezenlijk punt: hoe gaan we publieke radio programmeren in een medialandschap dat snel verandert en waar prestatieafspraken met de overheid een belangrijke sturende factor zijn? Het management van de publieke omroep wil een strakkere zenderindeling, zo breed mogelijk programmeren en de toegankelijkheid van programma's vergroten, om een zo groot mogelijke groep luisteraars aan zich te binden. De programmamakers hielden een pleidooi voor diversiteit in luisterscenario's en vochten voor de kleinere groepen luisteraars, die niet onder een noemer te vangen zijn. Die luisteraars deden eveneens een duit in het zakje, en lieten van zich horen in de krant, op de radio of op websites.²

Verrassend stil bleef het van de kant van de mediahistorici en communicatiewetenschappers. Dat is wellicht verklaarbaar doordat er in Nederland geen universitaire onderzoeksgroepen radiostudies zijn. Toch is er in het debat over de toekomst van de radio grote behoefte aan kennis over de eigen geschiedenis van radio en de culturele rol die deze in het maatschappelijk leven vervult.

Het belang van radio als onderzoeksterrein werd onderstreept tijdens het congres *The Radio Conference, a Transnational Forum*, dat in de zomer van 2003 plaats vond aan de University of Wisconsin in Madison (USA).³ Honderdveertig radio-onderzoekers uit zeventien landen presenteerden er een grote variëteit aan studies, vanuit een veelvoud aan disciplinaire invalshoeken: culturele studies, economie, communicatiewetenschap, antropologie, sociologie, geschiedenis, taalkunde, filosofie, musicologie en theaterwetenschap.

De meeste onderzoekers waren pioniers die in eigen land ervoor gezorgd hebben dat radio sinds enkele jaren weer een eigen plek heeft in onderzoek en onderwijs binnen media- of communicatiewetenschappen. Een ander belangrijk verbindend element was dat velen een grote persoonlijke betrokkenheid

toonden bij radio. Behalve als luisteraar zijn zij ook actief als programmamaker, presentator of DJ, redacteur of bestuurslid van een (lokaal) radiostation.

Verscheidende onderzoekers gingen in op de actuele ontwikkelingen in het radiolandschap naar aanleiding van de openstelling van de radiomarkten voor private/commerciële omroep.⁴ Deze veranderingen leiden overal tot teruglopende marktaandeelen van publieke stations en tot legitimeringsvragen bij de publieke omroepen.⁵ Daarnaast was er ruimschoots aandacht voor de muziek-programmeringen van radiostations, omdat immers het merendeel van de commerciële zenders – waarvan vele zijn opgekocht door enkele grote internationale conglomeraten zoals *Clear Channel* en *Infinity* – in de lucratieve muziekmarkt opereert. In een debat over *The Future of Music* demonstreerden afgevaardigden van de *Future of Music Coalition*, een samenwerkingsverband van Amerikaanse musici, radiomakers en onderzoekers,⁶ hoe moeilijk het voor uitvoerende musici is om hun stem te laten horen in de Amerikaanse media. Tegelijkertijd bleek tijdens een sessie over Internetradio hoe jongere gebruikers zich afwenden van de traditionele radiozenders door eigen radiostations te starten op het internet of muziek uit te wisselen met andere liefhebbers. Discussies over de vraag in hoeverre internetradio als radio beschouwd kan worden en over de auteursrechtelijke aspecten ervan, worden voortgezet op de email-discussielijst van het *Radio Studies Network*, een in Engeland opgericht samenwerkingsverband van radio-onderzoekers.⁷

Wat thematiek betreft zien we dat er naast het onderzoek naar politieke, technologische en sociaal-economische aspecten van radio, een toenemende aandacht is voor de vraag waarom radioprogramma's worden gemaakt, door wie en voor wie, en naar de betekenis die luisteraars hechten aan specifieke programma's. De Britse mediahistoricus Paddy Scannell schetste in zijn *keynote speech* het dilemma bij deze benadering. Radioprogramma's laten zich minder goed dan bijvoorbeeld film bestuderen als een zelfstandige *text*. Met uitzondering van genres als hoorspelen, radiodocumentaires en concerten, is de 'output' van radio minder makkelijk te beschrijven in termen van auteur, werk en publiek. Waarbij als extra handicap geldt dat veel programma's live zijn en na de uitzending dus vervlogen.

Een debat met archivariissen van omroeparchieven en -bibliotheken bevestigde dat er in de meeste landen weinig bewaard is uit het vroege verleden van de radio (tot ver in de jaren vijftig) vanwege dit live karakter van het medium. Wat resteert zijn radiotoespraken van belangrijke personen, enkele hoorspelen en soms nog wat geluidsmateriaal van omroeporkesten. Er zijn dus nauwelijks zelfstandige programma's beschikbaar, maar daarnaast ook weinig scripts en draaiboeken, zodat weinig bekend is over wat er feitelijk is uitgezonden, hoe de keuzes tot stand kwamen en hoe het publiek op de programma's reageerde. Naarmate het onderzoek dichter bij onze tijd komt verbetert de archiefsituatie, ware het niet dat tot op de dag van vandaag alertheid gewenst is, met name bij de

opheffing, reorganisatie of overname van radiostations. Een andere handicap blijkt dat commerciële radiostations weinig genegen zijn de archieven openbaar te maken en toegang te geven tot bedrijfsinformatie. Het debat over de bronnen voor radio-onderzoek werd desondanks afgesloten met de optimistische uitspraak van de Canadese mediahistorica Mary Vipond: ‘You don’t have to know everything to understand it.’

Desondanks zijn het toch de bewaarde archieven die een belangrijke voedingsbodem vormen voor veel onderzoek. Zo was er tijdens het congres relatief veel aandacht voor het programmabeleid van BBC en National Broadcasting Corporation (NBC, een groot Amerikaans radionetwerk), die beide grote archieven hebben nagelaten. Daarnaast waren er verschillende presentaties over de betekenis van radio voor de luisteraars. We hoorden over het onverwachte succes van een ‘radicale talk show host’ bij huisvrouwen uit een Australische suburb (Jackie Cook). De Turkse onderzoekster Ece Algan toonde hoe een DJ van een lokaal radiostation in de Turkse stad Sanliurfa de sociale regels doorkruiste door te bemiddelen in contacten tussen jongens en meisjes via het uitzenden van verzoeknummers en cryptische tekstboodschappen. Het gezamenlijke radio-luisteren op de werkvloer en de onderhandelingsprocessen over de zenderkeuze kwam aan bod in een lezing van de Schot Ken Garner.

De verbindingen tussen radio-onderzoek en de radiopraktijk werden verder tot uitdrukking gebracht door prikkelende *keynote speeches* van ‘anchorman’ Corey Flintoff van (National Public Radio) NPR en *radio host* Jean Feraca van de Wisconsin Public Radio. Daarnaast werd samengewerkt met het Third Coast Audio Festival (uit Chicago), dat tijdens een ‘listening room’-sessie vernieuwende vormen van radiodocumentaires presenteerde.⁸

Hoewel in het publieke debat sombere tijden voor radio voorspeld worden, bleek onder vele congresdeelnemers een groot vertrouwen te bestaan in de toekomst van het medium. Ook in het tijdperk van de nieuwe media en nieuwe technologieën zal radio een eigen plek weten te bewaren. Hoe die plek eruit gaat zien is nog ongewis, maar dat deze organisch verbonden zal zijn met het rijke verleden en bestaande tradities ligt voor de hand. Radio Studies – in de diversiteit van benaderingen zoals tijdens dit congres gepresenteerd – kan de herinnering aan de prachtige programma’s en genres die de radio heeft voortgebracht, levend houden. Belangrijker nog, het kan bijdragen in het inzicht in de rol die radioprogramma’s vandaag en in de toekomst spelen bij het verlenen van toegang tot informatie aan grote groepen burgers, als platform voor de muziekpraktijk, als schakel in de culturele integratie, of als motor in de vorming van nationale identiteiten, om enkele bredere maatschappelijke thema’s te noemen.

De lezingen van dit congres zullen worden gepubliceerd in het nieuwe tijdschrift *The Radio Journal*,⁹ dat zich richt op radio en auditieve vormen van communicatie, en in het al langer bestaande *Journal of Radio Studies*.¹⁰ De Europese onderzoekers richtten in maart 2004 het IREN (International Radio Research

Network) op, dat zich ten doel stelt om Europees onderzoek te stimuleren en te coördineren.¹¹ Het is hoog tijd dat ook in Nederland Radiostudies een eigen plaats krijgen in onderzoek en onderwijs.

Noten

1 Aanleiding was het verschijnen van het rapport van Mc Kinsey over de publieke omroep, in juni 2003. Veel artikelen verschenen in *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad*. Aansluitend verscheen Jan Donkers, 'Requiem voor de radio' in *NRC Handelsblad, Magazine*, 6 november 2003. Verder in *NRC Handelsblad* artikelen van Philomeen Lelieveldt, 27 december 2003; Rik Zaal, 30 januari 2004; Jan Westerhof, 6 februari 2004; Stef Visjager, 13 februari 2004; Chris Kijne, 20 februari 2004; Hester Carvalho, 27 februari 2004; Henk van Hoorn en Henk Burger, 5 maart 2004.

2 Een mooie voorbeeld is de discussie over de toekomst van radio 4 op de website van het NCRV radioprogramma A4: <http://info.omroep.nl/ncrv/radio?nav=nmafeshjhaqt>.

3 Georganiseerd door Michele Hilmes, professor Media and Cultural History aan de universiteit van Wisconsin en het Radio Studies Network, het in 1998 in Engeland gestarte internationaal samenwerkingsverband van onderzoekers. Voor de abstracts zie de website van het congres: <http://commarts.wisc.edu/radioconference>.

4 Zie bijdragen over de situatie in Italië (Enrico Mendini), Finland (Pentti Kempainen), Denemarken (Per Jauert) Polen (Stanislaw Jedrzejewski) en Nieuw Zeeland (Andrew Dubber).

5 In 2002 namen wetenschappelijk onderzoekers van diverse universiteiten en beleidsmakers bij de publieke omroepen uit verschillende Noord-Europese landen het initiatief tot de jaarlijkse 'Re-visionary Interpretations of the Public Enterprise' (RIPE@) conferenties om gezamenlijke visies te ontwikkelen voor de toekomst van de publieke omroep. Website: www.yle.fi/keto/ripe.

6 <http://www.futureofmusic.org/>

7 <http://www.radiostudiesnetwork.org.uk/>

8 <http://www.thirdcoastfestival.org/>

9 <http://www.intellectbooks.com/journals/radio.htm>

10 <http://www.beaweb.org/jrs/info.html>

11 <http://greiren.free.fr/iren.htm>